

สภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในระบอบประชาธิปไตยนั้น หัวใจสำคัญของการปกครองอยู่ที่การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ของสังคมอย่างมีแบบแผน แต่ในสภาพสังคมปัจจุบันที่โครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองมีความซับซ้อนและมีขนาดใหญ่ขึ้นกว่าเดิม ประชาชนจึงไม่สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์ของสังคมได้โดยตรง ดังนั้น การดำเนินการทางการเมืองการปกครองจึงเป็นหน้าที่ของตัวแทนที่ได้รับเลือกจากประชาชน ซึ่งโดยทั่วไปจะพบว่ามีสถาบันทางการเมืองหนึ่งที่มีบทบาทในกระบวนการสรรหา (Recruitment) ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในการดำเนินการทางการเมืองการปกครอง นั่นก็คือ พรรคการเมือง (Political Party)

พรรคการเมืองคือ ที่รวมของกลุ่มบุคคลที่มีแนวความคิดทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่คล้ายคลึงกัน รวมกันเพื่อจุดประสงค์ที่จะส่งบุคคลเข้ารับสมัครเลือกตั้งเพื่อให้ได้มาซึ่งเสียงข้างมากในสภาและมีโอกาสจัดตั้งรัฐบาลและบริหารประเทศตามนโยบายที่สอดคล้องกับนโยบายของกลุ่มตน แต่ก็มิได้หมายความว่า กลุ่มที่เรียกตัวเองว่าพรรคการเมืองจะมีลักษณะดังกล่าวข้างต้นทุกกลุ่ม เพราะพรรคการเมืองที่จัดตั้งขึ้นในแต่ละประเทศอาจแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพบรรยากาศการเมืองและลักษณะของคนในชาติที่แตกต่างกันด้วย โดยลักษณะที่สำคัญที่ทำให้พรรคการเมืองมีลักษณะ แตกต่างจากกลุ่มหรือชมรมทางการเมืองอื่นๆ คือ พรรคการเมืองต้องมีจุดประสงค์ที่จะได้อำนาจทางการเมือง ต้องมีความปรารถนาที่จะเป็นรัฐบาลเพื่อจะได้มีโอกาสนำนโยบายของพรรคไปปฏิบัติให้เป็นจริง¹

ดังนั้น พรรคการเมืองจึงมีความสำคัญต่อระบอบประชาธิปไตยในฐานะที่สร้างพลังให้กับอุดมการณ์ เป็นที่ค้นหาเสียงส่วนใหญ่ของมหาชน และเป็นสถาบันที่ทำให้ประชาชนสามารถร่วมมือกันทางการเมืองได้ ฉะนั้น หน้าที่ที่สำคัญของพรรคการเมืองก็คือ การสรรหาผู้ที่

¹ วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐ และสุขุม นวลสกุล, การเมืองและการปกครองไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2543), หน้า 267.

จะมาทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนในดำเนินการทางการเมืองการปกครองหรือบริหารประเทศโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง²

การเลือกตั้ง (Election) เป็นวิธีที่ดีที่สุดหรือเลวน้อยที่สุดที่จะให้คนส่วนใหญ่ได้มีส่วนร่วมหรือมีบทบาทในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตยที่ถือว่าอำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน แต่ในปัจจุบันประชาชนทุกคนไม่อาจที่จะมีส่วนร่วมได้โดยตรงทั้งหมด ดังนั้นจึงต้องมีการกำหนดให้มีการเลือกผู้แทนหรือตัวแทนจำนวนหนึ่งขึ้นมาทำหน้าที่แทนตน การเลือกตั้งดังกล่าวนอกจากจะสร้างความชอบธรรมให้กับอำนาจ รัฐบาล และผู้ปกครองที่มาจากการเลือกตั้งแล้ว ยังเป็นกลไกที่สำคัญในการสืบทอดอำนาจโดยสันติอีกด้วย ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นไปตามครรลองและกระบวนการที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ จึงอาจกล่าวได้ว่าการเลือกตั้งเป็นกิจกรรมที่สำคัญของกระบวนการทางการเมืองระบอบประชาธิปไตย และมีความจำเป็นสำหรับระบอบการเมืองเกือบทุกประเภทมีเพียงไม่กี่ประเทศเท่านั้นที่ไม่สามารถจัดให้มีการเลือกตั้งได้อย่างเป็นกิจลักษณะ แต่ไม่ว่าการเลือกตั้งจะเกิดขึ้นที่ไหนหรือแบบใด จุดร่วมที่สำคัญก็คือ การระดมมติมหาชนเพื่อสร้างความชอบธรรมทางการเมือง การเลือกสรรผู้ปกครอง และนโยบายในการบริหารประเทศ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นการแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยสิ่งที่น่าสนใจในการเลือกตั้งก็คือ ใครเลือกใคร เมื่อไร และอย่างไร³ และจากการศึกษาทั้ง 3 ประเด็น ดังกล่าวข้างต้นนี้ไม่ได้ตอบคำถามว่า ทำไมซึ่งเป็นประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งที่จะตอบคำถามว่า ทำไมประชาชนจึงเลือกบุคคล/พรรคการเมืองนี้หรือประชาชนเลือกบุคคล/พรรคการเมืองนี้เพราะอะไร ซึ่งในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จะมีการศึกษาในประเด็นนี้เพื่อที่จะตอบคำถามดังกล่าวด้วย

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เป็นต้นมา การเลือกตั้งได้รับการยอมรับว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเมืองไทยที่แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน และนับวันการเลือกตั้งยิ่งจะมีความซับซ้อนหรือมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องมากขึ้น ซึ่งจะเห็นได้จากเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 มีพรรคการเมืองใหม่ที่ยื่นจดทะเบียนตาม พ.ร.บ. ประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วย พรรคการเมือง พ.ศ. 2541 เพิ่มขึ้นถึง 38 พรรค และเมื่อรวมกับพรรคการเมืองที่ได้รับการจดทะเบียนตาม พ.ร.บ.พรรคการเมือง พ.ศ.2524 จำนวน 11 พรรค จึงทำให้มีพรรคการเมืองทั้งสิ้น 49 พรรค

² กนก วงศ์ตระหง่าน, การเมืองในสภาผู้แทนราษฎร (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 114.

³ สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 2.

(3 ธันวาคม 2544)⁴ จากจำนวนพรรคการเมืองที่เพิ่มขึ้นและภาวะการแข่งขันทางการเมืองที่มีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้น ทำให้พรรคการเมืองในปัจจุบันมุ่งใช้กลยุทธ์ในการแข่งขันที่มากขึ้น เช่น มีการมุ่งนำเสนอภาพลักษณ์ของผู้นำพรรคการเมืองไปยังกลุ่มเป้าหมายเพื่อให้เกิดความคุ้นเคย ชื่นชอบ ใฝ่ใฝ่ใจ และโน้มน้าวใจให้ช่วยสนับสนุนการดำเนินการทางการเมือง เป็นต้น ซึ่งการแข่งขันและต่อสู้กันทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งชัยชนะในการเลือกตั้งดังกล่าวนี้ วิธีการหนึ่งที่จะนำมาใช้ได้ก็คือ การสร้างฐานคะแนนเสียง อันที่จริงแล้วเรื่องฐานคะแนนเสียงนั้นไม่ใช่เรื่องใหม่ เพราะในต่างประเทศพรรคการเมืองต่างๆ จะมีฐานคะแนนเสียงของตนเป็นที่แน่นอน ซึ่งฐานคะแนนเสียงดังกล่าวมักถูกแบ่งออกโดยธรรมชาติตามสถานะทางเศรษฐกิจ และสังคมของผู้มีสิทธิเลือกตั้ง เช่น ฐานคะแนนเสียงของพรรคกรีกมักจะเป็นคนร่ำรวย นักธุรกิจ ในขณะที่ฐานคะแนนเสียงของพรรคเดโมแครตมักเป็นคนชั้นกลาง ผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น แต่สำหรับฐานคะแนนเสียงของพรรคการเมืองต่างๆ ในประเทศไทยนั้นเป็นไปในลักษณะของการมีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการถูกระดมหรือไม่ก็การจ้างวาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในต่างจังหวัดจะเห็นได้ชัดว่า กลไกที่สำคัญของการสร้างฐานคะแนนเสียงคือ หัวคะแนน ซึ่งอาจเกิดจากการจัดตั้งของผู้สมัครหรือพรรคการเมืองนั้นๆ โดยพยายามที่จะจัดตั้งหัวคะแนนในระดับต่างๆ ให้ครอบคลุมพื้นที่ให้มากที่สุด และใช้บทบาทหัวคะแนนดังกล่าวชักนำหรือชักจูงให้ประชาชนมาลงคะแนนเสียงให้ผู้สมัครนั้นด้วยวิธีการต่างๆ

การสร้างฐานคะแนนเสียงของผู้สมัครหรือพรรคการเมืองของกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัดนั้น พบว่า มีลักษณะและวิธีการที่แตกต่างกันออกไป โดยคนต่างจังหวัดมีแนวโน้มที่จะเลือกบุคคลมากกว่าพรรค ดังนั้น การคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งของพรรคการเมือง มักจะคัดเลือกผู้สมัครรับเลือกตั้งจากผู้ที่ได้คะแนนนิยมสูงสุดหรือผู้ที่ได้รับการเลือกตั้งในครั้งที่ผ่านมา หรือเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเก่าเป็นพื้นฐาน ซึ่งเป็นการพิจารณาที่คะแนนนิยมที่เกิดจากคุณสมบัติส่วนตัวของผู้สมัครมากกว่าพรรคหรือกลไกของพรรคที่สังกัด ฉะนั้น ฐานคะแนนเสียงในแต่ละพื้นที่จึงเป็นการสร้างและรักษาโดยผู้สมัครหรือบุคคลมากกว่าพรรค

ในกรุงเทพมหานคร จากผลการวิจัยเลือกตั้งทั่วไปปี พ.ศ.2522 และ พ.ศ.2526 ของสุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว บ่งชี้ว่า คนในกรุงเทพมหานครมีแนวโน้มเลือกพรรคมากกว่า

⁴ นิชาภา สิริวัฒน์, **Branding ไทยรักไทย** (กรุงเทพฯ : บริษัท เฮลแคร์ พลัสบลิสซิ่ง จำกัด, 2546), หน้า 19-20.

⁵ ชัยวัฒน์ ชื่นโกสุม, “การสร้างและรักษาฐานคะแนนเสียงของพรรคพลังธรรมในเขตกรุงเทพมหานคร” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ ภาควิชาปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536), หน้า 5-6.

ตัวบุคคล ถ้าพรรคใดได้รับความนิยมแล้วผู้สมัครจะเป็นใครไม่สำคัญย่อมได้รับการเลือกตั้งแน่นอน⁶

ตาราง 1.1 แสดงจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในกรุงเทพมหานครปี พ.ศ.2522-2544⁷

พรรคการเมือง	เม.ย.22	เม.ย.26	ก.ค.29	ก.ค.31	มี.ค.35	ก.ย.35	ก.ค.38	พ.ย.39	ม.ค.44
ประชาธิปัตย์	1	8	16	5	1	9	7	29	8
ประชากรไทย	29	24	16	20	2	2	12	4	-
พลังธรรม	-	-	-	10	32	23	16	1	-
กิจสังคม	2	4	2	-	-	-	-	-	-
มวลชน	-	-	-	1	-	1	2	1	-
ชาติไทย	-	-	1	-	-	-	-	-	-
ชาติพัฒนา	-	-	-	-	-	-	-	1	-
ความหวังใหม่	-	-	-	-	-	-	-	1	-
ไทยรักไทย	-	-	-	-	-	-	-	-	29
รวม	32	36	35	35	35	35	37	37	37

จากตาราง ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาของการเลือกตั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานครนั้น มีการพลิกผันหรือเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นมากมาย ตั้งแต่การเลือกตั้งทั่วไปเดือนเมษายน พ.ศ.2522 โดยพรรคประชากรไทยได้รับเลือกตั้งมากที่สุดถึง 29 ที่นั่งจากทั้งหมด 32 ที่นั่ง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเคยได้รับเลือกตั้งมากที่สุดในครั้งก่อนๆ หน้านี้นี้ได้รับเลือกตั้งเพียง 1 ที่นั่งคือ พ.อ.ถนัด คอมันตร์

ต่อมาการเลือกตั้งทั่วไปเดือนเมษายน พ.ศ.2526 พรรคประชากรไทยที่เคยครองพื้นที่ในกรุงเทพมหานครเมื่อ 4 ปีที่แล้ว ได้รับเลือกตั้งลดลงเหลือ 24 ที่นั่ง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเพิ่มขึ้นจากเดิม 1 เป็น 8 ที่นั่ง

การเลือกตั้งทั่วไปเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2529 ผลการเลือกตั้งอยู่ในภาวะสูสีกันเพราะทั้งพรรคประชากรไทย และพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้ง 16 ที่นั่งเท่ากัน

⁶ สุจิต บุญบงการ และพรศักดิ์ ผ่องแผ้ว, พฤติกรรมการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งของคนไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2527), หน้า 136.

⁷ พิชาย รัตนดิถก ฅ ฎุเก็ด, **ชนชั้นกับการเลือกตั้ง : ความรุ่งเรืองและตกต่ำของสามพรรคการเมืองในกรุงเทพมหานคร** (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิภาษา, 2541), หน้า 67.

ต่อมาการเลือกตั้งทั่วไปเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2531 พรรคประชากรไทยกลับไปได้รับเลือกตั้งมากที่สุดอีกถึง 20 ที่นั่งจากทั้งหมด 37 ที่นั่ง และที่น่าสนใจในครั้งนี่ก็คือ พรรคพลังธรรมได้รับเลือกตั้งถึง 10 ที่นั่ง ทั้งๆ ที่เป็นพรรคเพิ่งก่อตั้งขึ้นใหม่

ภายหลังสถานการณ์ รสช. ในการเลือกตั้งทั่วไปเดือนมีนาคม พ.ศ.2535 พรรคพลังธรรมได้รับเลือกตั้งเป็นจำนวนมากถึง 32 ที่นั่ง จากจำนวนทั้งหมด 35 ที่นั่ง โดยที่พรรคประชากรไทยได้รับเลือกตั้งเพียง 2 คนคือ นายสมักร สุนทรเวช และนางลลิตา ฤกษ์สำราญ ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเพียง 1 คนคือ นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ และการเลือกตั้งทั่วไปเดือนกันยายน พ.ศ.2535 พรรคพลังธรรมยังคงได้รับการเลือกตั้งสูงสุดคือ 23 ที่นั่งจากทั้งหมด 35 ที่นั่ง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเพียง 9 ที่นั่ง

การเลือกตั้งทั่วไปเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2538 พรรคพลังธรรมยังคงได้รับการเลือกตั้งสูงสุดคือ 16 ที่นั่งจากทั้งหมด 37 ที่นั่ง ขณะที่พรรคประชากรไทยได้รับเลือกตั้ง 12 ที่นั่ง ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเพียง 7 ที่นั่ง

ต่อมาในการเลือกตั้งทั่วไปเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2539 ปรากฏว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งสูงสุดถึง 29 ที่นั่งจากจำนวนทั้งหมด 37 ที่นั่ง ขณะที่พรรคพลังธรรมได้รับเลือกตั้งเพียง 1 คนคือ นางสุดารัตน์ เกตุราพันธุ์

จากผลการเลือกตั้งดังกล่าว อาจสรุปได้ถึงความรู้เรื่องและความตกต่ำของ 3 พรรคการเมืองใหญ่ที่สำคัญได้ว่า พรรคประชากรไทยรุ่งเรืองมากในช่วงระยะการเลือกตั้งปี พ.ศ.2522 จนถึงการเลือกตั้งปี พ.ศ.2531 หลังจากนั้นก็อยู่ในภาวะตกต่ำตั้งแต่ช่วงการเลือกตั้งปี พ.ศ.2535 จนถึงการเลือกตั้งปี พ.ศ.2539 ซึ่งจะเห็นได้ว่าการเลือกตั้งปี พ.ศ.2522 เป็นปีที่รุ่งเรืองที่สุดของพรรคประชากรไทย และในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2531 และปี พ.ศ.2538 ดูเหมือนว่าพรรคประชากรไทยจะมีแนวโน้มรุ่งเรืองขึ้นมาอีก แต่ถ้าพิจารณาจากกระแสการเมืองและการแข่งขันในยุคนี้จะพบว่า ในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2531 ได้เกิดความตกต่ำของพรรคการเมืองคู่แข่งที่สำคัญคือ พรรคประชาธิปัตย์ ขณะเดียวกันก็ได้มีพรรคการเมืองใหม่ที่กำลังก้าวเข้ามาคือ พรรคพลังธรรม ซึ่งเป็นพรรคที่ได้รับความนิยมจากกลุ่มชนชั้นกลางในขณะนั้น การแข่งขันทางการเมืองของพรรคการเมืองทั้งสอง ซึ่งมีฐานความนิยมเกือบจะเป็นฐานเดียวกัน ทำให้ส่งผลด้านบวกต่อพรรคประชากรไทย เพราะในขณะที่คู่แข่งแย่งตัดคะแนนกันเอง ทำให้ของชนชั้นกลางกระจายออกไป สิ่งก็ตามมาก็คือ ทั้งพรรคประชาธิปัตย์และพรรคพลังธรรมได้รับคะแนนไม่เพียงพอที่จะชนะพรรคประชากรไทยได้ ส่วนการได้จำนวนที่นั่งเพิ่มขึ้นของพรรคประชากรไทยในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2538 นั้น ก็มาจากสาเหตุที่ใกล้เคียงกันกับการเลือกตั้งปี พ.ศ.2531 คือ พรรคพลังธรรมเข้าสู่ยุคแห่งความตกต่ำ ขณะเดียวกันพรรคประชาธิปัตย์ก็ยังไม่อยู่ในสภาพที่ฟื้นตัวคืน จึงเกิดช่องว่างให้พรรคประชากรไทยแทรกขึ้นมาได้รับเลือกตั้งมากขึ้น

ในกรณีพรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่มีความรุ่งเรืองในกรุงเทพมหานครมาอย่างยาวนานก็พบกับความตกต่ำถึงจุดต่ำสุดในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2522 หลังจากนั้นก็ค่อยๆ ฟื้นตัวกลับมาในการเลือกตั้ง 2 ครั้งถัดไปคือ การเลือกตั้งในปี พ.ศ.2526 และ พ.ศ.2529 และกลับมาตกต่ำอีกครั้งหนึ่งในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2531 และตกต่ำถึงขีดสุดอีกครั้งในการเลือกตั้งเดือนมีนาคม พ.ศ.2535 และเริ่มดีขึ้นในการเลือกตั้งเดือนกันยายนปีเดียวกัน และรุ่งเรืองสูงสุดในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2539

สำหรับพรรคพลังธรรม ซึ่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 2531 ความรุ่งเรืองเริ่มต้นขึ้นเมื่อพรรคพลังธรรมได้รับเลือกตั้งครั้งแรกถึง 10 ที่นั่ง หลังจากนั้นในการเลือกตั้งเดือนมีนาคม พ.ศ.2535 พรรคพลังธรรมได้รับความนิยมสูงสุด ทั้งๆ ที่เป็นการส่งผู้สมัครรับเลือกตั้งครั้งที่ 2 และในการเลือกตั้งเดือนกันยายนปีเดียวกัน ความตกต่ำของพรรคพลังธรรมเริ่มเกิดขึ้น และเกิดขึ้นจนถึงการเลือกตั้งในปี พ.ศ.2538 และในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2539 พรรคพลังธรรมแทบจะสูญสิ้นไปจากสนามการเมืองในกรุงเทพมหานคร โดยได้รับเลือกตั้งเพียง 1 ที่นั่งเท่านั้น

ล่าสุดการเลือกตั้งทั่วไปเดือนมกราคม พ.ศ.2544 ปรากฏว่าพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมืองที่เพิ่งจดทะเบียนก่อตั้งและเพิ่งลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นครั้งแรกได้รับเลือกสูงสุดถึง 29 ที่นั่งจากทั้งหมด 37 ที่นั่ง ขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งรุ่งเรืองสูงสุดในการเลือกตั้งปี พ.ศ.2539 ได้รับเลือกตั้งเพียง 8 ที่นั่ง ส่วนพรรคการเมืองอื่นๆ ไม่ได้ได้รับเลือกตั้งเลย ดังนั้นในพื้นที่กรุงเทพมหานครคะแนนเสียงสนับสนุนส่วนใหญ่จึงเป็นของพรรคไทยรักไทยและอีกส่วนหนึ่งเป็นของพรรคประชาธิปัตย์

หากย้อนดูการลงคะแนนเสียงเลือกตั้งในแต่ละเขตของกรุงเทพมหานครตั้งแต่ปี พ.ศ.2522-2539 พบว่า แต่ละพรรคการเมืองจะมีฐานคะแนนเสียงของตนเองในแต่ละเขตเลือกตั้ง โดยพรรคการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งในขณะนั้น ได้แก่ พรรคประชากรไทย พรรคประชาธิปัตย์ พรรคพลังธรรม และพรรคกิจสังคม โดยจากการศึกษาพบว่า บางเขตนิยมเลือกพรรค บางเขตนิยมเลือกตัวบุคคล และบางเขตนิยมเลือกผสมทั้งพรรคทั้งตัวบุคคล รวมทั้งเขตที่พรรคการเมืองใดได้รับเลือกตั้ง พรรคการเมืองนั้นก็จะได้คะแนนเสียงหนาแน่น การกระจายของกลุ่มคะแนนจะมีน้อยและคะแนนทิ้งห่างผู้สมัครและพรรคการเมืองถัดมา และพรรคการเมืองนั้นจะได้รับการเลือกตั้งอยู่เสมอไม่ว่าจะเปลี่ยนตัวผู้สมัครเป็นใครก็ตาม ส่วนเขตใดที่ประชาชนเลือกตั้งพรรคและตัวบุคคลประกอบกัน กลุ่มคะแนนเสียงจะกระจายออก ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ได้เคยมีการสำรวจเบื้องต้นอย่างไม่เป็นทางการจากการสอบถามผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเลือกตั้งของพรรคการเมือง พบว่า แต่ละพรรคมีการจัดตั้งฐานคะแนนเสียง โดยในกรุงเทพมหานครการจัดสร้างฐานคะแนนเสียงจะยึดโยงอยู่กับพรรคการเมือง ขณะที่ต่างจังหวัดการสร้างฐานคะแนนเสียงจะยึดโยงอยู่กับ ตัวบุคคลเป็นหลัก แต่อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะป็นในกรุงเทพมหานครหรือต่างจังหวัดที่มีการจัดตั้งฐานคะแนนเสียงอย่างเป็นระบบและสามารถ

ประเมินคะแนนเสียงสนับสนุนขั้นต้นได้ค่อนข้างแน่นอนนั้น บางครั้งสถานการณ์ทางการเมือง ซึ่งเป็นปัจจัยระยะสั้นเฉพาะช่วงสมัย (Short-Term Factors) ก็อาจทำให้ฐานคะแนนเสียงบางส่วน แกว่งหรือเบี่ยงเบนได้เช่นกัน⁸

ในการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 6 มกราคม 2544 ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2540 ประเทศไทยได้เปลี่ยนมาใช้เลือกตั้งแบบผสมคือ แบบแบ่งเขตและแบบบัญชีรายชื่อ โดยแบบแบ่งเขตมี ส.ส. ได้ 400 คน และแบบบัญชีรายชื่อมี ส.ส. ได้ 100 คน ผลการเลือกตั้ง ปรากฏว่า พรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นพรรคการเมืองใหม่ได้รับเลือกตั้งในแบบแบ่งเขตสูงสุดถึง 215 เขต จากทั้งหมด 400 เขต และแบบบัญชีรายชื่อสูงสุดถึง 48 คน ในขณะที่อันดับสองคือ พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเพียง 97 เขต ส่วนแบบบัญชีรายชื่อได้ทั้งหมด 31 คน สำหรับในพื้นที่กรุงเทพมหานครนั้น พรรคไทยรักไทยได้รับเลือกตั้งสูงสุดถึง 29 คน ขณะที่ พรรคประชาธิปัตย์ได้รับเลือกตั้งเพียง 8 คนเท่านั้น

ตาราง 1.2 แสดงผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร วันที่ 6 มกราคม 2544

พรรค	จำนวน ส.ส. ระบบบัญชีรายชื่อ	จำนวน ส.ส. ระบบแบ่งเขตเลือกตั้ง	จำนวน ส.ส. รวม
ไทยรักไทย	48	215	263
ประชาธิปัตย์	31	97	128
ชาติไทย	6	34	40
ความหวังใหม่	8	28	36
ชาติพัฒนา	7	21	28
ราษฎร	0	3	3
กิจสังคม	0	1	1
รวม	100	400	500

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

⁸ อภิชาติ พุ่มแก้ว, “พรรคการเมืองไทยกับฐานคะแนนเสียง : ศึกษากรณีพรรค ประชากรไทยในเขตกรุงเทพมหานคร” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 7.

ตาราง 1.3 ผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 6 มกราคม 2544 แบบแบ่งเขต
จำแนกตามภาค

พรรค	เหนือ	กลาง	ต.ฉน.	ใต้	กทม.	รวม
ไทยรักไทย	53	47	85	1	29	215
ประชาธิปัตย์	17	19	5	48	8	97
ชาติไทย	3	20	11	0	0	34
ความหวังใหม่	1	4	18	5	0	28
ชาติพัฒนา	2	4	15	0	0	21
ราษฎร	0	1	2	0	0	3
ถิ่นไทย	0	0	1	0	0	1
กิจสังคม	0	0	1	0	0	1
รวม	76	95	138	54	37	400

ที่มา : สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง

ดังนั้นจึงมีคำถามว่า พรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นพรรคการเมืองก่อตั้งใหม่และเพิ่งส่งผู้สมัครลงรับเลือกตั้งเป็นครั้งแรกได้รับเลือกตั้งเพราะอะไร ทำไมถึงได้รับเลือกตั้ง โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครพรรคไทยรักไทยได้รับคะแนนเสียงเลือกตั้งอย่างท่วมท้นเพราะเหตุใด ทั้งนี้ที่ผลการเลือกตั้งครั้งก่อนเป็นของพรรคประชาธิปัตย์เกือบทั้งหมด

ฉะนั้น ในการศึกษาพรรคไทยรักไทยในประเด็นนี้อันดับแรกก็คือ การศึกษาว่าพรรคไทยรักไทยมีกระบวนการจัดสร้างฐานคะแนนเสียงอย่างไรจึงได้รับชัยชนะในการเลือกตั้งในครั้งนี้ ซึ่งเป็นการศึกษาตั้งแต่เริ่มสร้าง ขยาย และรักษาฐานคะแนนเสียงไว้ถึงปัจจุบัน และศึกษาตัวผู้สมัคร รับเลือกตั้งหรือ ส.ส. ในพรรคว่ามีฐานคะแนนเสียงส่วนบุคคลหรือไม่ อย่างไร และท้ายที่สุดการที่พรรคไทยรักไทยประสบความสำเร็จในการเลือกตั้งครั้งนี้ เพราะใช้ทั้งฐานคะแนนเสียงส่วนบุคคลและฐานคะแนนเสียงของพรรคประกอบกันใช่หรือไม่ อย่างไร ซึ่งผู้ศึกษาวิจัยจะได้ทำการศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย

จากสภาพปัญหาและความสำคัญของเรื่องดังกล่าว จึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัยดังนี้

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของฐานคะแนนเสียงต่อการเลือกตั้ง และการพัฒนาพรรคการเมืองไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างฐานคะแนนเสียงของพรรคไทยรักไทย และปัจจัยในการขยายและรักษาฐานคะแนนเสียงในเขตกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพรรคไทยรักไทยกับฐานคะแนนเสียงในเขตกรุงเทพมหานคร และปัจจัยที่ผูกยึดความสัมพันธ์นั้นไว้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

1. ทำให้ทราบถึงความสำคัญของฐานคะแนนเสียงต่อการเลือกตั้งและพรรคการเมือง
2. ทำให้ทราบถึงกระบวนการสร้างฐานคะแนนเสียงของพรรคการเมือง ตลอดจนปัจจัยในการขยายและรักษาฐานคะแนนเสียง
3. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างพรรคการเมืองกับฐานคะแนนเสียง ตลอดจนปัจจัยที่ผูกยึดความสัมพันธ์ดังกล่าว
4. เพื่อเป็นแนวทางและข้อมูลในการศึกษาวิจัยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องต่อไป

สมมุติฐานในการวิจัย

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดสมมุติฐานในการวิจัยได้ดังนี้

1. ฐานคะแนนเสียงส่วนบุคคลเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พรรคไทยรักไทยได้รับเลือกตั้งมากกว่าฐานคะแนนเสียงของพรรค
2. ความพยายามของพรรคไทยรักไทยในการสร้างฐานคะแนนเสียงขึ้นมาใหม่ในกรุงเทพมหานครกระทำโดยอาศัยบุคลิกภาพของหัวหน้าพรรค นโยบายของพรรค กิจกรรมและภาพลักษณ์ของพรรค ซึ่งต่างไปจากการสร้างฐานคะแนนเสียงเดิมที่อาศัยการพบปะติดต่อกับสมาชิกแบบชั่วคราว ชั่วคราว
3. ฐานคะแนนเสียงส่วนบุคคลสามารถพัฒนามาเป็นฐานคะแนนเสียงของพรรคได้

ขอบเขตในการศึกษาวิจัย

เนื่องจากหัวข้อที่จะศึกษาวิจัยมีขอบเขตกว้างขวาง ด้วยทรัพยากรและเวลาที่จำกัดจึงได้กำหนดกรอบเพื่อทำการศึกษาเฉพาะกรณีของพรรคการเมืองและเขตของการเลือกตั้งดังนี้

1. พรรคการเมืองที่จะศึกษาคือ พรรคไทยรักไทย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าขณะนี้มีความนิยมในเขตกรุงเทพมหานครหนาแน่นและชัดเจนกว่าพรรคอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเลือกตั้งทั่วไปในปี พ.ศ.2544 นั้น พรรคไทยรักไทยได้รับการเลือกตั้งถึง 29 เขต จาก 37 เขตทั่วกรุงเทพมหานคร และที่สำคัญคือ สามารถเอาชนะพรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเคยครองฐานคะแนนเสียงคนในกรุงเทพมหานครมาก่อนได้ จึงเป็นที่น่าสนใจว่าพรรคไทยรักไทยมีกระบวนการสร้างฐานคะแนนเสียงหรือจัดตั้งฐานคะแนนเสียงอย่างไร ที่ทำให้พรรคได้รับเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก เช่นนี้ ทั้งๆ ที่พรรคไทยรักไทยใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองเพียง 3 ปี และเพิ่งลงเลือกตั้งเป็น ครั้งแรก

2. เขตการเลือกตั้งที่จะทำการศึกษาก่อนหน้าคะแนนเสียงของพรรคการเมือง คือ กรุงเทพมหานคร ซึ่งจะทำการศึกษาทั้งหมด 2 เขตการเลือกตั้งได้แก่ เขต 3 บางซื่อ และเขต 29 บางพลัด บางกอกน้อย ทั้งนี้เพราะต้องการทราบว่า การที่ผู้สมัคร ส.ส. ทั้ง 2 เขตได้รับเลือกตั้งนั้น เพราะมีฐานคะแนนเสียงส่วนบุคคลหรือมีฐานคะแนนเสียงของพรรคไทยรักไทย

- เขตการเลือกตั้งที่ 3 บางซื่อ ประกอบด้วย 1 แขวงคือ แขวงบางซื่อ มีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งทั้งสิ้น 121,188 คน มีสมาชิกสภากรุงเทพ 2 คนและสมาชิกสภาเขต 8 คน เดิมเขตนี้เป็นฐานคะแนนเสียงของพรรคประชาธิปัตย์ (นายสมัคร สุนทรเวช, นางลลิตา ฤกษ์สำราญ) แต่ก็มีพรรคประชาธิปัตย์ (นายวินัย คงสมพงษ์, นายรัชชชัย สัจจกุล) ได้รับเลือกตั้งเข้ามาเป็นครั้งแรก ล่าสุดในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมานางลลิตา ฤกษ์สำราญ จากพรรคไทยรักไทยได้รับเลือกตั้งด้วยคะแนนเสียง 27,822 คะแนน ขณะที่นายเสกสม บัณฑิตกุล จากพรรคประชาธิปัตย์ได้คะแนนเสียง 13,753 คะแนน มีคะแนนเป็นลำดับที่ 2
- เขตการเลือกตั้งที่ 29 บางพลัด เขตบางพลัดประกอบด้วย 4 แขวงคือ แขวงบางพลัด แขวงบางอ้อ แขวงบางบำหรุ แขวงบางยี่ขัน และ 1 แขวงอรุณอมรินทร์จากเขตบางกอกน้อย⁹ เขตบางพลัดมีสมาชิกสภากรุงเทพ 1 คน ซึ่งมีจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในแขวงนี้จำนวน 8,204 คน เดิมเขตนี้เป็นฐานคะแนนเสียงของหลายพรรคการเมืองคือ พรรคประชาธิปัตย์ พรรคพลังธรรม พรรคมวลชน พรรคชาติพัฒนา และในการเลือกตั้งทั่วไปปี 2539 พรรคประชาธิปัตย์ได้รับการเลือกตั้งแบบยกทีมคือ ได้รับการ

⁹ แขวงบางกอกน้อย แบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น 5 แขวงคือ แขวงศิริราช แขวงบ้านช่างหล่อ แขวงบางขุนนนท์ แขวงขุนศรี และแขวงอรุณอมรินทร์

เลือกตั้งทั้ง 3 คนในเขตเดียวกัน ถ้าสุดในการเลือกตั้งครั้งที่ผ่านมานายภิมุข สิมะโรจน์ จากพรรคไทยรักไทย ซึ่งเป็นผู้สมัครหน้าใหม่และเพิ่งเป็นลงสมัครเป็นครั้งแรก ได้รับเลือกตั้งเข้ามาด้วยคะแนนเสียง 29,100 คะแนน ขณะที่นายประกอบ จิรจิตติ อดีต ส.ส.จากพรรคประชาธิปัตย์ได้คะแนนเสียง 23,624 คะแนน มีคะแนนเป็นลำดับที่ 2

3. ช่วงเวลาในการศึกษาฐานคะแนนเสียงของพรรคการเมือง คือ ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งพรรคไทยรักไทย (14 กรกฎาคม พ.ศ. 2541) ถึงปัจจุบัน (เมษายน พ.ศ. 2547)

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ฐานคะแนนเสียง หมายถึง บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่สนับสนุนพรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งให้ได้รับเลือกตั้ง

วิธีการศึกษา

ในการศึกษาวิจัยนี้ ผู้วิจัยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 วิธีคือ

1. การวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Survey Literature) โดยจะทำการศึกษาค้นคว้า รวบรวม ข้อมูล เอกสารต่างๆ แนวความคิดและทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นกรอบในอธิบาย ซึ่งเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

- เอกสารรายงานผลการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในกรุงเทพมหานคร
- เอกสารการวิจัย วิทยานิพนธ์ และหลักฐานทางวิชาการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การเลือกตั้งในกรุงเทพมหานคร
- สิ่งตีพิมพ์ บทความในหนังสือพิมพ์ วารสารต่างๆ ในเรื่องที่เกี่ยวข้อง

2. การวิจัยสนาม (Field Survey) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เจาะลึก (In-Depth Interview) กับบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการเลือกตั้งและฐานคะแนนเสียงของพรรคไทยรักไทย เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เจ้าหน้าที่ของพรรคไทยรักไทย หัวคะแนนหรือบุคคลในพื้นที่ที่ศึกษา เพื่อให้ทราบถึงวิธีการสร้างฐานคะแนนเสียงทั้งในส่วนบุคคลและส่วนของพรรคของผู้สมัครในแต่ละพื้นที่

การนำเสนอรายงานการวิจัย

การนำเสนอรายงานการวิจัย แบ่งออกเป็น 5 ส่วนดังนี้

บทที่ 1 บทนำ เป็นการกล่าวถึงสภาพความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา วัตถุประสงค์ในการศึกษาวิจัย ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ สมมุติฐานในการวิจัย ขอบเขตในการวิจัย นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย วิธีการศึกษา ตลอดจนการนำเสนอรายงานการวิจัย

บทที่ 2 แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการศึกษาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ แนวความคิดเกี่ยวกับการสร้างฐานคะแนนเสียง แนวความคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน และระบบความสัมพันธ์ของคนไทย และแนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมืองและการสื่อสารการตลาด

บทที่ 3 ฐานคะแนนเสียงส่วนบุคคลของผู้สมัครพรรคไทยรักไทย

บทที่ 4 ฐานคะแนนเสียงของพรรคไทยรักไทย โดยวิเคราะห์ถึงกระบวนการสร้างฐานคะแนนเสียง ขยาย และรักษาฐานคะแนนเสียงของพรรคไทยรักไทยในเขตกรุงเทพมหานคร พร้อมทั้งอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างพรรคไทยรักไทยกับฐานคะแนนเสียงที่เป็นอยู่ตั้งแต่เริ่มก่อตั้งพรรคจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาวิจัยและข้อเสนอแนะ